

REHERIT 2.0

Спільна відповідальність за спільну спадщину

ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПАРКУ «ЄВРЕЙКА»

ЗМІСТ

Вступ	3
Порівняльне дослідження	4
▼ Старий єврейський цвинтар, Берлін	7
▼ Третій потяг, Франція	12
▼ Прихисток для життя (Living Place of Refuge), Базель, Швейцарія	16
▼ Кладовище Луїзенштедтішер, Берлін, Німеччина	19
▼ Лісова стежка на кладовищі Рокес Бланкес у природному парку Кольсерола, Барселона, Іспанія	22
▼ Парк Мюллера – Старий цвинтар, Есб'єрг, Данія	24
Підсумки досліджень	31
Список використаних джерел	33

ВСТУП

Це порівняльне дослідження розроблене в рамках проєкту REHERIT 2.0: Спільна відповідальність за спільну спадщину», що реалізується ГО «Центр міської історії Центрально-Східної Європи» та ГС «Центр «Регіональний розвиток» Агенції економічного розвитку PPV за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Загальною метою проєкту є посилення ролі місцевої мультикультурної спадщини як спільного надбання для місцевого соціально-економічного розвитку, а також як ресурсу для порозуміння і подолання дискримінації.

Цілями проєкту є:

1. Підвищення обізнаності про різноманітність та потенціал місцевої мультикультурної спадщини України.
2. Розробка та пілотування партисипативних підходів актуалізації місцевої мультикультурної спадщини.
3. Застосування ефективних практик управління та сенситивної популяризації місцевої мультикультурної спадщини.
4. Посилення спроможності заінтересованих сторін в управлінні та актуалізації мультикультурної спадщини.

Тривалість проєкту – 2025 - 2027 роки.

Автори

Авторка дослідження – **Ольга Шевчук**

Літературний редактор – **Євген Редько**

Дизайнер – **Ємець Богдан**

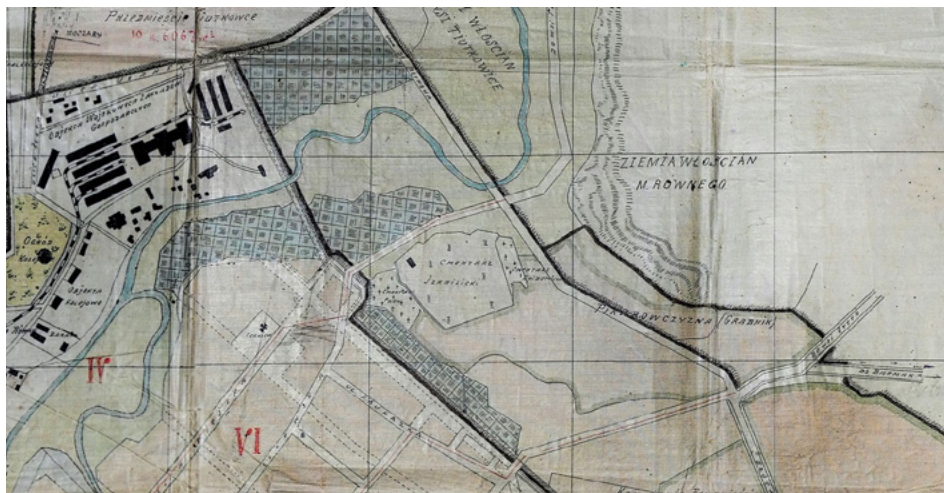
При цитуванні тексту порівняльного дослідження (повністю чи частково) необхідне пряме використання першоджерела з посиланням на нього.

Зміст цього порівняльного дослідження є відповідальністю партнерів проєкту REHERIT 2.0: Спільна відповідальність за спільну спадщину і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу

ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Парк «Єврейка» в Рівному – це не лише зелена зона поблизу історичного центру, а й місце пам'яті, що сформувалося на території колишніх єврейського та християнського кладовищ. Важливе завдання – переосмислити згаданий простір як громадський, відкритий і водночас меморіальний, тобто такий, що пов'яже ландшафтну архітектуру, культуру пам'яті та мультикультурну спадщину міста.

З історичних джерел відомо, що в парку й на прилеглий до нього території колись були православне та єврейське кладовища, а також цвинтар для епідеміологічних поховань. Князь Любомирський, власник міста, передав землю під цвинтар єврейській громаді.

Фрагмент мапи міста поч. XX ст.

Цвинтар двічі розширювали, коли на ньому закінчувалися вільні місця, а навколо зводили дерев'яну огорожу. Коли вона зруйнувалася, 1910 року одна пані єврейського походження пожертвувала кошти на спорудження цегляної огорожі.

Лише кілька пам'ятників (мацев) на цвинтарі давні. Більшість пам'ятників були з дерева й мали металеві таблички (лише деякі були з каменю), тому з часом зруйнувалися. Стил ь гравюр і форма надгробків неоднорідні. Новіші переважно зроблені з каменю й мають гравіювання на івриті, лише деякі написи вигравіювані іншими мовами. Цвинтар не мав загального плану чи лавок, а також ніколи не був вимощений [1. [Rowno, a Memorial to the Jewish Community of Rowno,...](#)].

Вид на кладовище поч. XX ст. з боку сучасної вул. Млинівської

У межах підготовки до ревіталізації парку важливо звернутися до міжнародного досвіду облаштування подібних місць, сучасних кладовищ і громадських просторів, які водночас виконують функцію меморіального ландшафту. Особливу увагу в цьому дослідженні приділено прикладам, що демонструють чутливий підхід до роботи з історичними похованнями, враховують особливості рельєфу, використання символізму в ландшафті та інтегрують мультикультурний – християнський, юдейський чи світський – контекст.

Вибрані приклади дають змогу сформувати уявлення про сучасні методи збереження та трансформування місць пам'яті: через упорядкування простору, створення умов для споглядання, тиші, навчання й рефлексії, що відповідає контексту місця.

Під час дослідження виокремлено такі критерії для проєктів:

- ▼ робота з пам'яттю;
- ▼ мультикультурність;
- ▼ практики залучення й роль громади в переосмисленні просторів;
- ▼ символи в ландшафті;
- ▼ вибір матеріалів, рослин, деталі;
- ▼ робота на складному рельєфі.

Отже, було вибрано 7 проєктів, які пов'язані з історично значущими об'єктами і в яких впроваджені чи впроваджують практики переосмислення їхньої ролі в міській тканині до нових умов і запитів.

Більшість прикладів перепланування були ініційовані муніципалітетами міст чи містечок, які, власне, управляють такими об'єктами, опікуються ними.

Табл. 1. Загальний огляд успішних прикладів європейських міських просторів, що мають чутливий культурно-історичний контекст

№	Назва об'єкта	Місце розташування	Аспекти, які можна адаптувати / використати для Рівного
1	Старий єврейський цвинтар	Берлін, Німеччина	Приклад збереження території колишнього єврейського кладовища, яке було зруйноване. Аналіз матеріалів, прийомів у ландшафті
2	Третій поїзд	Комп'єнський ліс, Франція	Концепція роботи з простором не як фіксації трагедій, а як живого процесу переосмислення історії через природу, мистецтво та ландшафт
3	Прихисток для життя	Базель, Швейцарія	Сучасний підхід до влаштування кладовища, інтегрованого в парк
4	Кладовище Луїзенштедтішер	Берлін, Німеччина	Простір, який поєднує традиційне використання (поховання) з новими соціальними та екологічними функціями
5	Лісова стежка на кладовищі Рокес Бланкес	Природний парк Кольсерола, Барселона, Іспанія	Робота з крутим схилом, рельєф як основа композиції, нова парадигма поховань, інтегрована в ландшафт парку
6	Парк Мюллера – Старий цвинтар	Есб'єрг, Данія	Перепланування кладовища в парк зі збереженням окремих поховань, повагою до історії, але одночасно й створення активного громадського простору
7	Цвинтар у парку Сольб'єрг	Фредеріксборг, Данія	Довгостроковий проект переосмислення цвинтаря в міський парк із тривалою практикою підготовки (дослідження, архітектурний конкурс, концепція, обговорення, поділ на етапи)

Старий єврейський цвинтар, Берлін

З 1672 року цвинтар був місцем останнього спочинку приблизно для 10 000 берлінських євреїв. Останнє поховання відбулося на старому цвинтарі 1827 року. Невдовзі поруч звели єврейський будинок для людей похилого віку, для якого цвинтар слугував парком. Єврейська школа для хлопчиків, відкрита 1863 року, використовувала парк для уроків природознавства і розбила там шкільний сад.

У 1943 році гестапо знищило майже всі надгробки на цвинтарі, розкопало поховання та повністю зруйнувало територію цвинтаря.

У 1985 році на місці зруйнованого будинку для людей похилого віку встановили скульптуру на честь єврейських жертв нацизму.

У 2007 та 2008 роках цвинтар і меморіал відремонтували, зробили видимими фундаментні стіни єврейського будинку для людей похилого віку, а кілька збережених надгробків відновили, встановивши їх знову. Ці надгробки уникли знищення, адже були вмуровані у цвинтарну стіну.

«Спів птахів, старі дерева, вкриті плющем – тут ви забуваєте, що зараз у центрі столиці... Місце, де можна глибоко вдихнути, але також місце, яке нагадує про історію релігійного розмаїття Берліна, про війну та расову ненависть нацистів» (з публікації Die Hackeschen Höfe, травень 2024 р. [3. The Old Jewish Cemetery: a place of retreat and witness...]).

Фото Klaus Bardenhagen

Кладовище стало частиною громадського простору, який використовують як місце спокою, пам'яті та історичної рефлексії.

Неподалік розташований музей та інші об'єкти історичної пам'яті єврейської громади, що формує єдину культурно-меморіальну інфраструктуру в центрі Берліна.

Фото з публікації Die Hackeschen Höfe, травень 2024 р.

Багато високих дерев створюють спокійну атмосферу. Рослинність дібрана так, щоб не домінувати, а створювати затінок, відчуття усамітнення та тиші.

Висаджені листяні дерева, здебільшого традиційні для європейських меморіальних просторів: липи, платани, каштани.

Фото з публікації Die Hackeschen Höfe, травень 2024 р.

Ландшафт виконано у стриманому стилі, щоб підкреслити повагу до похованих і трагічну історію місця.

Немає яскравих декоративних елементів, переважають натуральні матеріали: граніт, метал, гравій, клінкерна цегла.

Доріжки вимощені з відсіву. Вони поділяють територію на сектори, імітуючи структуру кладовища.

Простір поміж дерев заплетений плющем. Це створює ефект взаємозв'язку з природою, підкреслює структурність і чіткість.

Фото Susa Wilp

Фото Jerzy Ozga

Скульптура, що увічніює пам'ять єврейських жертв нацизму, була спочатку створена 1957 року для іншого меморіалу, а згодом перенесена на це кладовище.

Фото Klaus Bardenhagen

Простір відокремлений невисокою металевою огорожею, що позначає межі кладовища, але не ізолює його від міського середовища.

Фото Florian Pujol

Поряд із кладовищем була будівля для літніх людей, яку зруйнували.

Переосмислюючи простір, зробили видимими фундаментні контури єврейського будинку для людей похилого віку, використавши клінкерну цеглу та колотий граніт, що відображають контури будівлі.

Комбінація цих матеріалів створює стислий і водночас тактильний простір, де контури зруйнованої будівлі читаються в просторі.

Отже, створено ефект, що архітектура, якої більше немає, досі «присутня» через матеріал, масштаб і просторову структуру.

Фото Тетяни Сушальської

Третій потяг, Франція

Меморіальний ландшафтний проект, який відтворює маршрут місцями пам'яті про Першу світову війну в Комп'єнському лісі у регіоні О-де-Франс.

Коротка історична довідка: Комп'єнське перемир'я, укладене 1918 року у вагоні потяга (перший потяг), у Французькій Республіці сприймали як перемогу та капітуляцію Німецької імперії. У Німеччині Комп'єнське перемир'я вважали національним приниженням, тож німці помстилися під час Другої світової війни, демонстративно змусивши підписати французів Комп'єнське перемир'я 1940 року в тому самому «вагоні Фоша» (другий потяг).

Фото Landezine

Під час проекту команди різних архітектурних студій створили сади миру. Загальний задум ставить запитання, що таке мир і яка його ціна. Через роботу з ландшафтом створені місця для роздумів, відпочинку та саморефлексії.

Назва «**Третій потяг**» утілює концепцію трансформації пам'яті не як фіксації трагедій, а як живого переосмислення історії через природу, мистецтво і ландшафт.

Це своєрідна відповідь митців і ландшафтних архітекторів на сувору логіку війни – не через силу, а через тишу, символ та емоцію.

Третій потяг – це не реальний об’єкт, а просторовий образ, що поєднує:

- ▼ історичну пам’ять двох світових війн;
- ▼ ліс як місце пам’яті;
- ▼ сучасне бачення примирення.

Сад проходить дорогою до галявини Перемир’я, готуючи відвідувача до зустрічі з історичним контекстом.

Галявина Перемир’я в Комп’єнському лісі – одне з найважливіших місць Першої світової війни. Перемир’я було підписане саме тут 11 листопада 1918 року, у залізничному вагоні, який сьогодні відомий у всьому світі.

Фото Landezine

Фото Landezine

Образ потяга в ландшафті відтворено за допомогою 70-метрової дерев'яної скульптури, що «пливе» над землею вздовж центральної осі саду як згадка про два історичні потяги, де підписували угоди 1918 року та 1940 року.

Дзеркальні вставки у скульптурі відбивають небо й листя дерев, створюючи видимість «срібного потяга миру» посеред лісу. Це запрошує відвідувачів зупинитися, помедитувати, немов третій потяг, що відображає мир.

Фото Landezine

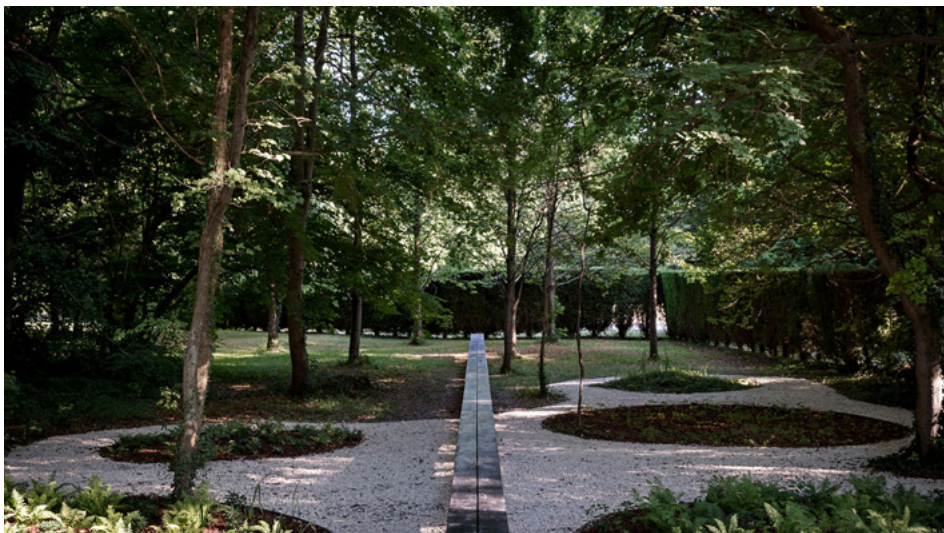

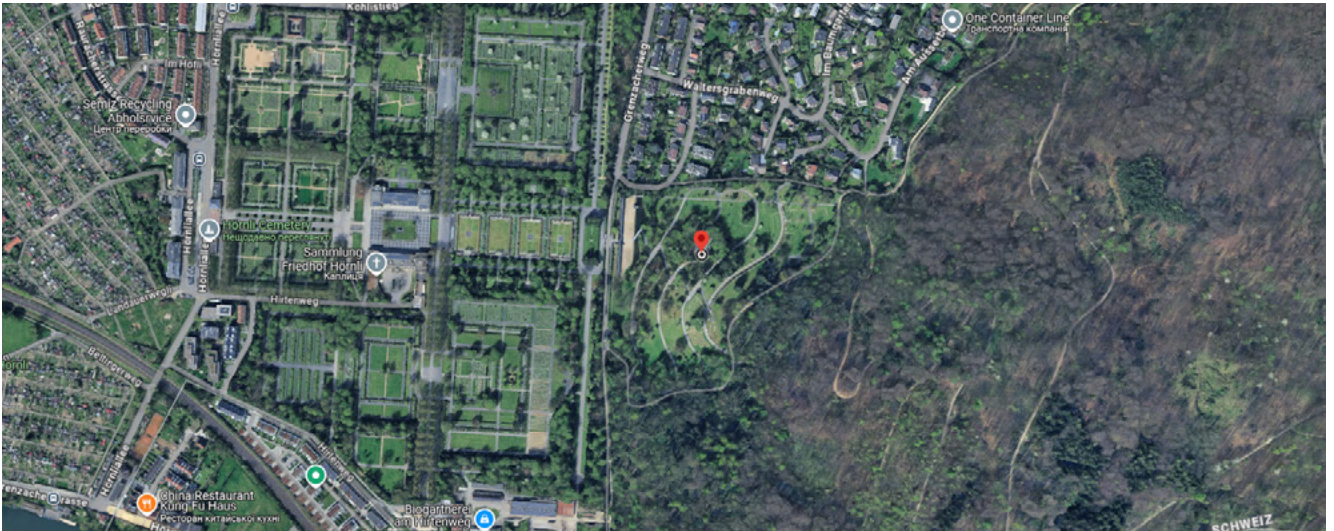
Фото Landezine

Усередині підліску дизайнери продумали символічну та пластичну паралель між слідами окопів Першої світової війни та формами, намальованими нитками міцелію. Це символізує одночасно травму й відновлення. Дотримуючись такого візерунка, доріжки саду звиваються крізь листя, створюючи округлі й засаджені ділянки, де ліс сприймають по-різному [**The Third Train** <https://landezine.com/the-...>].

Фото Landezine

Прихисток для життя (Living Place of Refuge), Базель, Швейцарія

Найбільший цвинтар Швейцарії і центральний цвинтар Базеля – приклад сучасного підходу до простору поховань, що водночас виконує меморіальну, екологічну та рекреаційну функцію. Це не лише місце для прощання з померлими, але й простір, що працює як парк, відкритий для відвідування, споглядання й навіть щоденного перебування мешканців.

Ландшафт організований так, що межа між власне похованням і природним середовищем розмита. У центральній частині збережено геометричну структуру з формальними алеями, яка надає простору відчуття порядку й урочистості.

Фото Swiss-Architects

Могильні ділянки позначені квадратними газонами. Між ними трав'яні доріжки, які регулярно косять. Структурування могильних ділянок важливе для того, щоб ці ділянки можна було ідентифікувати як могили.

У центрі чотирьох могильних ділянок розміщені квадратні меморіальні дошки. Вони виконані з латунних сіток, які врізаються в землю на рівні землі. Невеликі латунні пластини з вигравіюваними іменами померлих послідовно вставлені в сітку. Постійно з'єднуючи ці меморіальні елементи, з часом формують великий надгробок: окремі частини з'єднані разом й утворюють ціле [7. [Gemeinschaftsgrab Friedhof Hörnli](#)].

На могильних ділянках з анонімними похованнями немає іменних табличок. Порожні ділянки латунної сітки залишені для контрольованого росту рослин.

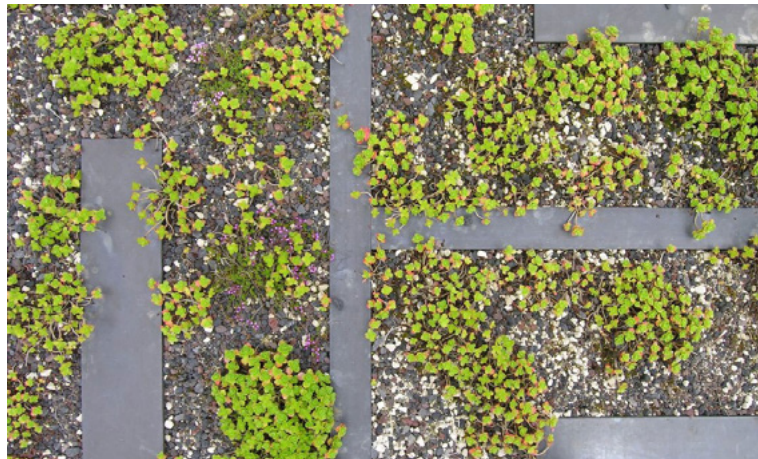

Фото Ryffel-landschaftsarchitekten

Ближче до лісової частини кладовище переходить у м'які, ландшафтно оформлені галявини з травою, деревами. Саме тут розміщені сучасні форми поховань, зокрема меморіальні поля для урн, де індивідуальні місця позначені невеликими табличками в землі або повністю анонімні. Це створює особливу атмосферу: поховання наче розчиняються в природі, а сам ландшафт стає живим носієм пам'яті.

Фото Landezine

Спільні зони для колективних поховань виконані у формі відкритих садів. Вони організовані як невеликі майданчики з лавками та доріжками, водою для квітів. Люди можуть приходити сюди не лише для того, що відвідати могили, а й просто щоб відпочити, прогулятися, побути в тиші, порозмовляти з природою чи з собою. Простір відкритий, але водночас надзвичайно делікатний. Тут не відчуваєш відчуження чи страх: навпаки, люди поведуться спокійно і з повагою, як у громадському парку.

Фото Landezine

Окрему роль відіграє архітектура й матеріали. Використання натурального каменю, дерева, колотих плит, а також природної рослинності – грабових живоплотів, декоративних яблунь, диких трав – дає змогу уникнути надмірного монументалізму. Атмосфера м'яка, світла, не траурна, але споглядальна. Це справжній «ландшафт тиші», де не відчуваєш завершеності, а радше бачиш продовження життя в іншій формі [5. [Friedhof am Hörnli, Riechen A Living Place of Refuge https...](https://www.reherit.org/en/friedhof-am-hoernli)].

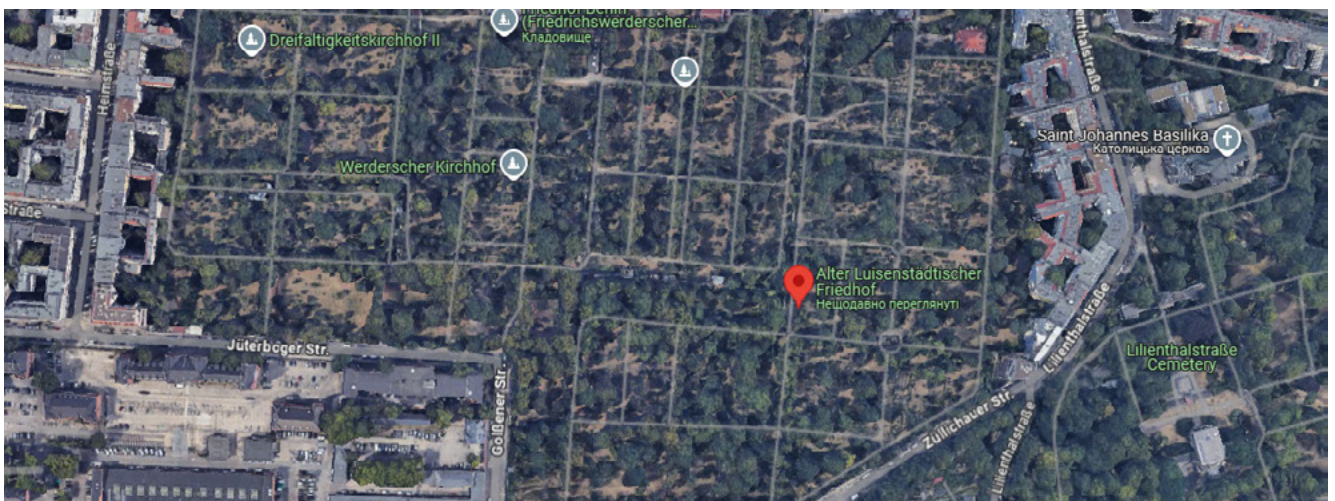
Важливо й те, що цей цвинтар виконує соціальну функцію. У вихідні або влітку територією гуляють місцеві мешканці: тут читають, сидять на лавках, вигулюють собак, прогулюються з дітьми. Простір не закритий або формалізований, він органічно інтегрований у міську зелену інфраструктуру. Така практика свідчить про зміну суспільного ставлення до поховань – з фокуса на смерть до фокуса на спільну пам'ять, продовження присутності та зв'язок із життям.

Отже, це не просто цвинтар, а парк пам'яті, у якому поховання становлять частину природного й соціального життя. Він демонструє, як можна переосмислити типологію кладовища у XXI столітті – від простору виключення до простору інтеграції, прийняття та підтримки.

Кладовище Луїзенштедтішер, Берлін, Німеччина

Простір, у якому меморіальна функція кладовища гармонійно поєднана з характеристиками парку та екосистеми міського зеленого простору. У 2019 році кладовище реконструювали як громадський простір.

У цьому історичному кладовищі відреставрували історичну мережу алей, посадивши нові липи та платани, що відновило раніше втрачену порядковість і осьову композицію. Водночас створено додаткову систему газонних доріжок та покриттів із м'якого гравію, які органічно вписуються в ландшафт, тож людина може інтуїтивно вибирати напрямок прогулянки.

Переосмислили також підхід до озеленення. Старі зарості, які заважали бачити основну структуру кладовища, розчистили, щоб посилити сприйняття композиції. Водночас передбачені галявини з багаторічними рослинами як важливий елемент біологічного різноманіття. Завдяки цьому занедбані чи недоглянуті ділянки тепер стали екологічно цінними луками, що утворюють зони тихого відпочинку.

Фото Landezine

Структуру луків і газонів використовують, щоб формувати відкриті простори. Пропонують різноманітні місця для сидіння, які можна використовувати для відпочинку, проведення похоронів і заходів просто неба. На одній із галявин створили плоске «водяне дзеркало» – чашу для дощової води, – щоб підкреслити атмосферу. Ця чаша інсценує погодні процеси, пропонує різноманітні цікаві перспективи завдяки відбивній поверхні, а також позитивно впливає на мікроклімат.

Фото Landezine

На кладовищі встановили інформаційні стенди та навчальні маршрути, розроблені у співпраці з місцевими природоохоронними організаціями. Вони вказують на унікальні види рослин, птахів, а також цінні пам'ятники чи склепи. Отже, кладовище стає відкритим майданчиком для освіти й місцем екопросвітництва [[Luisenstädtischer Cemetery](#)].

Фото Peter Kodat

Реконструкція кладовища призвела до його трансформування у простір, який поєднує традиційне використання (поховання) з новими соціальними та екологічними функціями. Мешканці використовують його як зону відпочинку, культурних зустрічей, прогулянок на природі, а також як місце пам'яті. Збереження історичної спадщини (статуй, надгробних плит, архітектурних форм), узгоджене з новими елементами природного ландшафту, дало змогу створити простір, де минуле й сучасність перебувають у діалозі.

Це зразок того, як сучасна ландшафтна архітектура трансформує формальне поховання в живий, динамічний і змістовний простір для всіх мешканців міста.

Лісова стежка на кладовищі Рокес Бланкес у природному парку Кольсерола, Барселона, Іспанія

Це приклад інтегрування кладовища в ландшафт, що поєднує межі між похованням і природою. Тут старі традиційні могили поступилися місцем екологічному похованню в натуральній сосновій зоні, де в основі лежить ідея 95-метрового маршруту вздовж схилу з урнами, закопаними в землю поряд зі стежкою.

Серце цього рішення – стіна Крайнера, жива конструкція, збудована з дубових або каштанових брусів, засипаних камінням і землею, що з часом руйнуються й перетворюються на живу опору рослинам. Конструкція повторює характерний для бобрів спосіб побудови нори: поєднує зрубані матеріали з живими, створюючи біотехнічну споруду, яка зміцнює схил і забезпечує підтримку ґрунту. Заввишки до 1,5 м і завдовжки понад 90 м, ця стіна одночасно утворює «Butterfly Garden» – простір, насичений квітучими місцевими видами, привабливими для комах і метеликів.

Фото Landezine

Ділянка, на якій реалізований проєкт, розташована на крутих природних схилах з переважно південними й південно-західними експозиціями, характерних для середземноморських лісів із сосною та чагарниковим підліском. Замість того щоб знімати ґрунт, терасувати простір або створювати великі підпірні стіни, ландшафтні архітектори застосували «м'яке моделювання рельєфу», тобто адаптували його через локальні мінімальні інтервенції.

Фото Landezine

Центральний елемент – довга похила стежка, яка проходить уздовж природного схилу. Вона не врізається в рельєф, а радше слідує за ним, зберігаючи цілісність природного водовідведення та структуру ґрунту. З цією метою використовують дренажні шари та стежку з ущільненого гравію, яка дає змогу інфільтрувати дощові води та зменшити ерозію [Forest Path in the Roques Blanques Cemetery in the Collserola Natural Park...].

Фото Landezine

Цей ландшафтний підхід справляє враження простору пам'яті-лісу – місця, де поховання відбувається не серед пам'ятників, а за законами природи. Тут люди можуть залишати відбиток, але не порушувати екосистему. Це приклад того, як сучасне поховання може бути сталим, рефлексивним та екологічно відповідальним, поєднуючи природу, спогади й життя в одному процесі.

Парк Мюллера – Старий цвинтар, Есб'єрг, Данія

Це громадський парк у центрі Есб'єрга, створений на місці першого міського кладовища, яке функціонувало з 1884 по 1995 рік.

У 2012–2013 роках Фонд Есб'єрга у зв'язку з 50-річчям пожертвував кошти на перетворення кладовища в парк. Парк названо на честь засновника Фонду Есб'єрга І. К. Мюллера, який сам похований там. Компанія Мюллера пожертвувала понад 50 % від коштів у фонді, а муніципалітет перепланував цвинтар на парк.

Парк поділено на три «сади»: сонячну, водну та центральну площу. Усі площі викладені клінкерною цеглою, на них розміщені легкі вуличні меблі.

Фото Torben Meyer

При вході в парк споруджено довгий фонтан, вода в якому обтікає стінки. Якщо фонтан не працює, відвідувачі можуть запустити його самостійно, надіславши текстове повідомлення на номер телефону, написаний на інфостійці поряд.

Фото Torben Meyer

Найцінніші поховання, зібрані в групи й розташовані територією парку, формують так звані «лапідарії» – зони, супроводжувані табличками з біографією похованих, лавами та інформаційними стендами, які популяризують локальну історію.

Фото Torben Meyer

Коли цвинтар закрили 1995 року, Національний музей визначив надгробки, які варто зберегти. Їх очистили й розмістили групами в усьому парку. У цьому разі зважали на історію людей та їхнє значення для міста. Навколо парку встановлені меморіальні дошки.

Тут можна дізнатися більше про різних особистостей, похованих на цвинтарі [Парк ІС Møller ...].

Фото Olo Gurgul

На галявинах парку можна зустріти людей, що відпочивають, грають у м'яч, обідають у тіні дерев чи займаються йогою тощо. Тут є місце для роздумів, відпочинку та руху. У парку також проводять різноманітні культурні заходи та зібрання, що ще більше посилює його роль як активного громадського центру: від концертів просто неба до художніх інсталяцій.

Фактично це яскравий **приклад адаптування кладовища як парку з історичним і меморіальним потенціалом**, що стало можливим за ініціативи муніципалітету й фінансової підтримки місцевого фонду. Цей проєкт успішно зберіг історичну пам'ять старого кладовища, інтегрував її в зонування парку та створив сучасний природний простір, дружній до всіх мешканців.

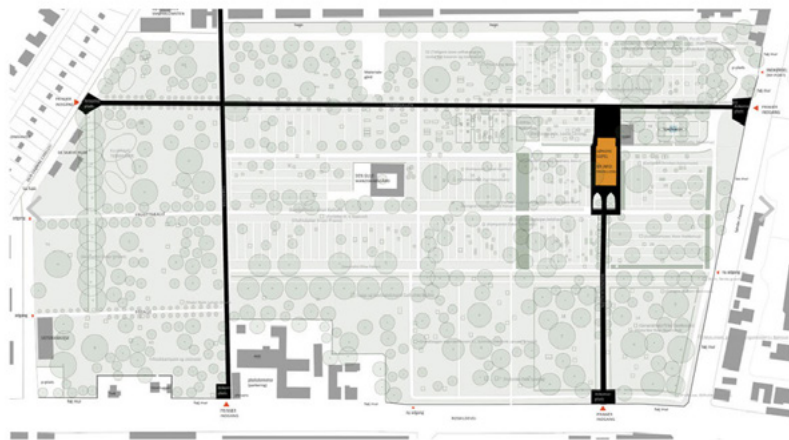
Загалом користувачі хотіли мати зелений простір, де панують тиша і спокій. Ділянку, де можна посидіти на лавці й подумати або прогулятися між старими деревами **[Відвідувачі хочуть зберегти мир і спокій, коли цвинтар перетворять на...]**.

З ініціативи муніципалітету Фредеріксберга у співпраці з бюро Masu Planning провели архітектурний конкурс і розробили концепцію перепланування кладовища в парк **[Development plan for Solbjerg Park Cemetery]**.

Концепція була обговорена з мешканцями. Ознайомитися з нею можна в каплиці, розташований у парку; протягом двох місяців усі зацікавлені мали змогу це зробити й дати зворотний зв'язок **[Solbjerg Park Cemetery Citizens' Meeting]**.

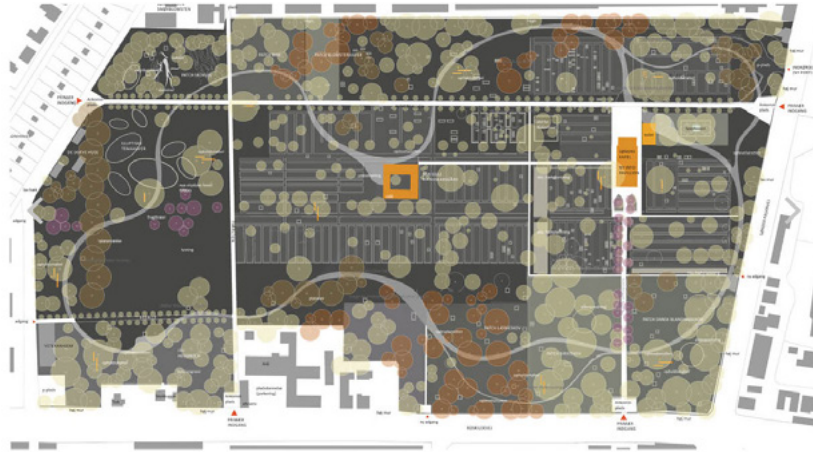
Після обговорень із мешканцями муніципалітет схвалив план перепланування. Його мета полягає у створенні великого зеленого кладовища-парку, яке з повагою до місць поховань і територій кладовища забезпечить простір для відпочинку та інших активностей.

Проект трансформації кладовища досі не завершений. Ця довгострокова стратегія реконструкції, ініційована муніципалітетом, розрахована на період до 2050 року.

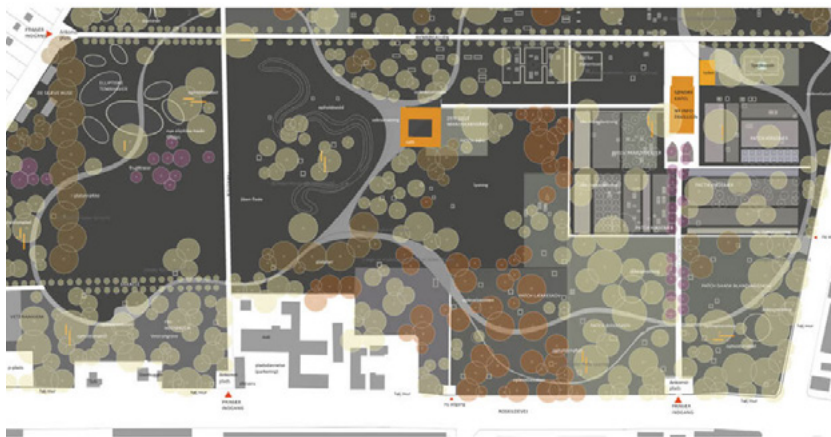
Генплан цвинтаря-парку
Схема Masu Planning

Перетворення кладовища на рекреаційний парк базується на особливостях місцевості, а план розвитку кладовища розроблено в тісній співпраці з муніципалітетом Фредеріксберга. План розвитку поділяє парковий цвинтар на зони з різною атмосферою, пов'язаною з рисами місцевості. Передбачена звивиста стежка, що плавно вписана й огинає рельєф. Уздовж стежки розробили кілька зупинок для задоволення різних потреб, зберігаючи повагу до первісної функції цвинтаря. Були впроваджені заходи щодо захисту клімату, включно з майбутньою водоймою, яка регулюватиме дощовий стік із території. Крім того, у плані розвитку також передбачені ініціативи щодо покращення біорізноманіття.

Проміжний варіант генплану під час перепланування цвинтаря-парку
Схема Masu Planning

Ідея перепланування полягає у створенні парку, який враховує особливості ландшафту та історії місця, де зміни мають на меті забезпечити спокій і спонукати до роздумів. Нові локації підсилені наявними насадженнями та елементами. Також збережено функцію кладовища у визначених місцях, де можна здійснювати нові поховання, інтегровані в ландшафт парку.

Кінцевий варіант генплану після повного перепланування цвинтаря-парку до 2050 року
Схема Masu Planning

На території кладовища є цінні 150-річні дерева, які необхідно зберегти, і нове планування враховує ці потреби. Галявини з березами та модринами створюють зони, де сонячне проміння пронизує прозору крону цих дерев і створює ефект світлотіні. Біля каплиці заплановано висадити фруктові дерева.

Парк стає різноманітнішим завдяки багатьом просторовим враженням. Десь створюють велику галявину й низку менших галявин, а десь збільшують щільність насаджень.

Візуалізації Masu Planning

Поруч розташований дитячий садок, неподалік якого передбачено дитячий простір із природних матеріалів. Щоб його розробити, консультуватимуться з дітьми й тими, хто їх супроводжує.

Щоб додатково відкрити парк, створюють нові входи, а нова звивиста кільцева доріжка стає головною алеєю, що пронизує його територію. Ця органічно сформована доріжка створить контраст із прямими лініями й заохотить до прогулянок різними зеленими зонами. Сьогодні цвинтар оточують живоплоти та доріжки з чіткою геометрією, тож є велика територія без функції чи призначення. Щоб зробити майбутній парк доступнішим і щоб відвідувач сприймав його як єдиний суцільний простір, частина живоплотів заплановано прибрати й наче розстелити «ковдру» з трави та зелених галявин [Masterplan Solbjerg Park Cemetery].

Візуалізації Masu Planning

ПІДСУМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розглянуті приклади переосмислення кладовищ та меморіальних просторів демонструють, як занедбані або втрачені в міському ландшафті місця поховань можуть бути інтегровані в сучасний простір із повагою до минулого й чутливістю до потреб громади.

Ці проекти не лише зберігають пам'ять, а й створюють простори для тиші, рефлексії, зустрічей і щоденного життя. Для парку «Єврейка» в Рівному вони можуть стати орієнтирами у формуванні підходу, де ландшафт стає посередником між історією та сучасністю. Збереження фрагментів кладовища, архітектурних контурів, історичних матеріалів або створення нових просторових елементів, що натякають на структуру втраченої пам'яті, дасть змогу створити багатошаровий простір, у якому мешканці зможуть відчувати повагу до історії, зокрема і єврейської громади.

Водночас такі приклади доводять, що пам'ятні простори не мають бути лише фіксованими «місцями скорботи», а можуть стати живими просторами, де природа, мистецтво, тактильні й просторові рішення сприяють новому переосмисленню минулого.

Це особливо цінне для Рівного, де сліди не лише єврейської спадщини, але й інших поховань були значною мірою знищені або втрачені, але можуть бути символічно повернені через ландшафт.

Цінність дискусії довкола переосмислення кладовищ полягає не лише в пошуку практичних рішень, а й у можливості критично осмислити наші уявлення про смерть, пам'ять і публічний простір. Деякі з поданих прикладів мають провокативний характер, адже демонструють підхід, притаманний більш секуляризованим суспільствам, де кладовища поступово стають просторами життя, відпочинку й взаємодії, а не лише місцями скорботи. У нашому контексті, коли поховання досі сприймають як сакральну, відокремлену сферу, така трансформація може породити спротив або дискомфорт. Проте саме ці приклади дають змогу поставити питання:

- ▼ Чи традиційні підходи справді комфортні для спільноти?
- ▼ Чи не перетворюємо ми ці місця на табуовані зони, позбавлені живого зв'язку з містом і пам'яттю?

Осмислення згаданих прикладів порушує дискусію, що дає змогу вийти за межі звичних уявлень і запропонувати нові моделі взаємодії з пам'яттю – гідні, відкриті, інтегровані в життя громади. Це особливо важливо, коли йдеться не про чинні поховання, а про простори втрачені або зруйновані, як у випадку парку «Єврейка» в Рівному, де питання пам'яті, простору та включення в міський ландшафт потребує нових уважних рішень.

Інтеграція парку в міський простір, відкритість до щоденного користування, поєднана з інформативністю, емоційною глибиною та делікатністю в дизайні, – це ключові принципи, які можуть бути адаптовані з розглянутих міжнародних практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Rowno, a Memorial to the Jewish Community of Rowno, Volyn (Rivne, Ukraine)/ Edited by: A. Avitachi, Former Residents of Rowno in Israel/ Tel Aviv, Israel 1956, 591 p. URL: <https://www.jewishgen.org/yizkor/rovno/rov362.html>.
2. A Guide to Jewish Cemetery Preservation in Western Ukraine. URL: <https://jewishheritageguide.net/uk/resources/ref/concept>.
3. The Old Jewish Cemetery: a place of retreat and witness to history in Berlin-Mitte. URL: <https://www.hackesche-hoefe.de/en/story/the-old-jewish-cemetery-a-place-of-retreat-and-witness-to-history-in-berlin-mitte-919>.
4. The Third Train. URL: <https://landezine.com/the-third-train-by-gilles-brusset>.
5. Friedhof am Hörnli, Riehen A Living Place of Refuge. URL: <https://landezine.com/the-hornli-cemetery-by-vetschpartner-landscape-architecture>.
6. Friedhof Am Hörnli, Basel. URL: <https://www.ryffel-landschaftsarchitekten.ch/oeffentliche-anlagen/friedhof-am-hornli-basel>.
7. Gemeinschaftsgrab Friedhof Hörnli. URL: <https://www.swiss-architects.com/de/ryffel-and-ryffel-uster/project/gemeinschaftsgrab-friedhof-hornli>.
8. Luisenstädtischer Cemetery. URL: <https://landezine.com/luisenstadtischer-cemetery>.
9. Forest Path in the Roques Blanques Cemetery in the Collserola Natural Park. URL: <https://landezine.com/forest-path-in-the-roques-blanques-cemetery-in-the-collserola-natural-park-by-batlleiroig>.
10. Парк IC Møller – оазис посеред міста. URL: <https://oplevel.esbjerg.dk/oplevel-naturen/i-skov-og-park/i-c-moeller-parken>.
11. У Німеччині та Данії старі кладовища перетворили на парки та громадські сади. URL: <https://wyborcza.pl/7,177851,31420794,w-niemczech-i-danii-stare-cmentarze-zamienili-na-parki-i-ogrody.html>.
12. Відвідувачі хочуть зберегти мир і спокій, коли цвинтар перетворять на парк. URL: https://videntjenesten.ku.dk/park_og_landskab/planlaegning_og_forvaltning/planlaegning/videnblad_03.01-100.
13. Solbjerg Park Cemetery Citizens' Meeting. URL: <https://www.masuplanning.com/solbjerg-park-cemetery-meeting>.
14. SOLBJERG PARK CEMETERY CITIZENS' MEETING - MASU PlanningMasterplan Solbjerg Park Cemetery. URL: <https://www.masuplanning.com/project/solbjerg-cemetery>.
15. Development plan for Solbjerg Park Cemetery. URL: <https://www.masuplanning.com/development-plan-for-solbjerg-park-cemeter>.

REHERIT.ORG.UA

FACEBOOK

Це порівняльне дослідження створили за фінансової підтримки Європейського Союзу. Його зміст є відповідальністю ГО «Центр міської історії Центрально-східної Європи» та ГС «Центр регіональний розвиток» Агенції економічного розвитку РРВ і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.